

Universitetet
i Stavanger

FAKULTET FOR UTDANNINGSVITENSKAP OG HUMANIORA

BACHELOROPPGAVE

Studieprogram: Lektorutdanning for trinn 8-13

Forfatter: Sofie Lie Myklebostad

Veileder: Jonas Fossli Gjersø

Tittel på bacheloroppgaven: En vei ut av undertrykkelse i Norges patriarkalske samfunn

Antall ord: 7746

Antall vedlegg/annet: 3

Stavanger, 12.05.2022
dato/år

Innholdsfortegnelse

FAKULTET FOR UTDANNINGSVITENSKAP OG HUMANIORA	1
BACHELOROPPGAVE	1
1.0. INNLEDNING	3
1.1. PROBLEMSTILLING OG BEGRUNNELSE FOR VALG AV TEMA	4
<i>Problemstilling</i>	4
<i>Begrunnelse for valg av tema og relevans</i>	4
<i>Begrunnelse for avgrensinger</i>	5
2.0. TEORI OG METODE	6
2.1. TEORI, METODE OG TIDLIGERE FORSKNING	6
<i>Teori</i>	6
<i>Metode</i>	8
<i>Tidligere forskning</i>	9
2.2. BEGREPSAVKLARING.....	10
3.0. HISTORISK BAKGRUNN	11
3.1. KVINNEHISTORIE	11
3.2. SYKEPLEIE	13
4.0. EMPIRISK DEL.....	15
4.1. PROFESJONALISERING OG KJØNN: SYKEPLEIERNES KAMP OM PROFESJONALISERING	16
4.2. BRUDD MED HUSMORTRADISJONEN: STATISTISK UNDERSØKELSE OG ANALYSE	19
<i>Tabell 1.1: «Kvinnens arbeidsinnsats 1875-1970» (15 år og over, 16 år og over fra 1970).</i>	19
<i>Tabell 1.2: «Kvinner over 15 år etter ekteskapelig status 1875-1970»</i>	19
<i>Tabell 1.3: «Yrkesprosent for kvinner og menn 15 år og over (16 år i 1970)»</i>	20
4.3 PROFESJONALISERINGENS BETYDNING FOR VEIEN UT AV UNDERTRYKKELSE	21
5.0. KONKLUSJON	22
LITTERATURLISTE	25
KILDER.....	26

1.0. Innledning

«Vi er et lidet Folk, vi har ikke Raad til at gjøre os mindre, end vi er (...)».¹

Disse ordene uttrykte Ole Anton Qvam i 1895 da han argumenterte for kvinners stemmerett i Stortinget.² Tanken bak ordene kan knyttes til Norges patriarkalske samfunnsform som kvinner i flere århundrer har måttet kjempe mot for å få like rettigheter som menn. Ved å ekskludere kvinner fra både det politiske livet, det sosiale livet, og arbeidslivet mistet Norge et betydelig antall stemmer og arbeidskraft.

Kvinnehistorie er et mye omtalt tema som har vært relevant i flere århundrer, og denne relevansen har enda ikke avtatt i dag. Fortidens kvinner har måttet kjempe for å bli både akseptert og inkludert i et patriarkalsk samfunn hvor de var klart underordnet menn. Store deler av kampen begynte på 1800-tallet og veien til aksept har vært lang. Kvinneforkjempere opp gjennom historien har kjempet for å nå målet om likestilling og like muligheter som menn hadde, og det er summer av alle kampene som kvinner har kjempet på alle av samfunnets plattformer som har ført til at Norge i dag er ansett som et av de mest likestilte landene i verden. Disse kampene kom ikke uten utfordringer og motstanden fortidens kvinner møtte var stor.

I denne oppgaven vil det bli tatt opp hvordan kvinners liv så ut da de måtte holde seg innenfor rammene satt av menn og opptre i deres forventede roller, og hvordan forventninger til kvinner påvirket de i arbeidslivet. Videre vil det bli sett på hvordan kvinner kjempet seg til retten til å bidra til samfunnet på lik linje som menn, hvilke motstand de møtte og hvilke kjønnsrollemønstre de måtte bryte med for å oppnå denne muligheten.

¹ Kari Melby. 2005. «Del IV: Husmortid. 1900-1950.» I *Med kjønnsperspektiv på norsk historie: Fra vikingtid til 2000-årsskiftet*, av Ida Blom og Sølvi Sogner, 255-332. Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS. 274

² Melby, «Husmortid», 274

1.1. Problemstilling og begrunnelse for valg av tema

Problemstilling

I dagens samfunn i Norge har kvinner like stor frihetsgrad og like stor adgang til arbeidslivet som menn. Slik har det derimot ikke alltid vært da kvinner har måttet kjempe for likestilling og for økt inkludering på flere av samfunnets plattformer. I denne oppgaven vil jeg se på om profesjonaliseringen av «kvinneyrker» spilte en rolle på veien ut av undertrykkelse for kvinner i Norges patriarkalske samfunn med vekt på arbeidsmarkedet.

Begrunnelse for valg av tema og relevans

Hvordan kvinner har kjempet seg ut av undertrykkelse har alltid vært et tema jeg har undret over. Ikke kun i Norge, men i flere land i verden har kvinner kjempet for å bryte det tradisjonelle kjønnsrollemønsteret til tross for stor motgang. I dag er kvinner likestilte med menn i Norge, men man skal ikke mange generasjoner tilbake før man ser at kvinners liv var helt annerledes. Jeg har lenge tenkt på at fortidens kvinner har måttet kjempe hardt for at verden har kommet dit den er i dag, og dette inkluderer ikke minst kampene for å komme seg inn på arbeidsmarkedet med like muligheter som menn. Dette er en kamp jeg har sett for meg kunne ha vært ekstra vanskelig ettersom arbeidsmarkedet i en lang periode i historien kun var åpent for menn og hvor de aller fleste yrkene var klart mannsdominerte. Derfor valgte jeg å rette søkelyset mot denne delen av kvinnekamp hvor «kvinneyrker» kjempet seg til å få en profesjonsstatus, en status tidligere kun holdt av mannsdominerte yrker, og hvor stor del dette spilte i å komme seg ut av undertrykkelse.

Til tross for at det er langt mer likestilling mellom kjønnene i verden i dag enn for noen tiår siden, til tross for at andelen av kvinner i politikk og næringsliv øker og til tross for at Norge er ansett som et av de mest likestilte landene i verden, er det fremdeles klare forskjeller mellom kjønnene.³ Ifølge Statistisk sentralbyrå hadde kvinner en bruttoinntekt som var 169 900 kroner lavere enn menn sin i 2019.⁴ I Norge i 2021 tjente heltidsansatte kvinner i både privat og offentlig sektor 89.6% av det heltidsansatte menn tjente, det var 75% menn i arbeidsstyrken og 69% kvinner, i 2020 var 84% menn ansatt på heltid sammenlignet med kun

³ FN-sambandet. 2022. «Likestilling mellom kjønnene.» *FN-sambandet*. 9 Februar. Funnet April 10, 2022. <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal/likestilling-mellom-kjoennene>.

⁴ Statistisk sentralbyrå. u.d. «Fakta om likestilling.» *Statistisk sentralbyrå*. Funnet April 10, 2022. <https://www.ssb.no/befolkning/faktaside/likestilling>.

64% heltidsansatte kvinner.⁵ For å kunne begynne å skape en forståelse for hvorfor det er så store forskjeller mellom menn og kvinner i blant annet arbeidslivet i Norge også i dag er det viktig å se på de historiske linjene. Ser man på de historiske linjene vil man få inntrykk av at kvinner har hatt det vanskeligere for å trenge inn på arbeidsmarkedet da kjønnsrollemønsteret som har vært dypt rotet i samfunnet ikke har muliggjort kvinners deltagelse i yrkeslivet. Hvis de først klarte å trenge seg inn vil man se at de hadde færre muligheter enn menn, og at de måtte kjempe for å få anerkjennelse for arbeidet de gjorde. Hvorfor kvinner har blitt undertrykket i arbeidslivet gjennom historien, og hvordan de har greid å kjempe seg til økt likestilling vil være et relevant tema så lenge det er kvinner og menn i Norges arbeidsstyrker.

Retter man søkelyset mot temaet om kvinner i arbeidslivet og hvordan de har kjempet seg til adgang vil man finne mye allerede eksisterende litteratur. Kvinnehistorie er, som nevnt innledningsvis, et mye omtalt tema og denne oppgaven vil da være et bidrag til den allerede eksisterende litteraturen om kvinners adgang til arbeidslivet og hvordan det påvirket kvinners liv.

Begrunnelse for avgrensinger

For å holde meg innenfor oppgavens rammer er det blitt gjort spesifikke valg av avgrensninger. Denne oppgaven vil ha fokus på profesjonaliseringen av «kvinneyrker» og om det var en vei ut av undertrykkelse for kvinner i Norges mannsdominerte samfunn. Dette er et tema som kan overføres til flere land i verden, men for å kunne se dypere på temaet og hvilken påvirkning anerkjennelse av «kvinneyrker» virkelig kan ha på et land, anser jeg det som nødvendig å holde fokuset på ett land. Grunnen til at Norge ble valgt er fordi Norge var et land som lå langt foran flere andre land når det gjaldt likestilling. Dermed hadde ikke kvinner i Norge en spesifikk modell for likestilling de kunne følge og måtte i stor grad prøve seg frem for å oppnå likestilling. Fokuset vil også ligge på ett spesifikt «kvinneyrke», nemlig sykepleie. Avgrensningen tar utgangspunkt i at sykepleie har vært utført av kvinner fra de eldste tider og har alltid vært et kvinnedominert yrke, dermed blir sykepleie her brukt som et eksempel på et «kvinneyrke» som kjempet for profesjonalisering. Her er det verdt å nevne at sykepleie ikke stod alene som et «kvinneyrke» som fikk profesjonsstatus i løpet av 1900-tallet. Blant annet fysioterapi og sosialarbeid fikk samme status i løpet av samme århundre.

⁵ Statistisk sentralbyrå, «Fakta om likestilling.»

En annen avgrensning som har vært nødvendig å sette er tidsperioden, og denne oppgaven vil holde fokus på perioden 1900-1970. Jeg har ansett det som nødvendig å sette det som kan bli ansett som et langt spenn på tidsperioden da jeg mener temaet som skrives om må bli sett på over en lenger tidsperiode for å få best mulig forståelse av det. Kvinner fikk ikke like rettigheter og muligheter som menn over natten, det var en kompleks og langsom kamp som ble kjempet. Dermed mener jeg det er viktig å få en oversikt over den langsomme utviklingen for å kunne få en dypere forståelse for oppgavens konklusjon. Innenfor denne tidsrammen vil fokuset ligge på hvor mange kvinner som gikk ut i arbeid og deres sivilstatus, altså om et resultat av profesjonaliseringen av «kvinneyrker» kunne ha vært at kvinner fikk økt adgang til arbeidsmarkedet.

Det er her langt flere aspekter jeg kunne inkludert, men etter videre arbeid med oppgaven har jeg ansett det som nødvendig å velge fokuset og avgrensningene nevnt ovenfor for å bedre kunne få en fordypelse i temaet.

2.0. Teori og metode

I dette kapitlet vil det først bli presentert hva feministisk teori er, og hva denne teorien går ut på. Her vil det bli tatt utgangspunkt i Simone de Beauvoir sin teori om hvorfor kvinner er undertrykket og hvordan de kan komme seg ut av denne undertrykkelsen. Under metodedelen vil hvilke kilder jeg har tatt i bruk, hvorfor jeg har tatt disse valgene og hvorfor jeg anser de som kilder verdt å basere oppgaven på bli presentert. Det vil også kort bli omtalt hvilke tidligere forskning som er gjort innenfor temaet om kvinnehistorie og kjønnsforskning.

2.1. Teori, metode og tidligere forskning

Teori

Denne oppgaven vil ta utgangspunkt i feministisk teori som presentert av Simone de Beauvoir i boken *Det annet kjønn*. Feministisk teori av Beauvoir undersøker og omtaler hvorfor kvinner er undertrykket, og hvordan de kan komme seg ut av undertrykkelsen. Blant to hovedtanker i boken finner man tanken og teorien om at man ikke fødes som kvinner, men blir det på bakgrunn av sosiale konstruksjoner, ikke på grunn av det som ble ansett som en naturlig utilstrekkelighet av kjønn. Altså er «kvinne» et konsept og ikke et kjønn.⁶

⁶ Simone de Beauvoir. 1973. *Det annet kjønn*. Pax .

Beauvoir fortsetter å dele sine tanker om hvordan kvinner i hele den registrert historien har vært undertrykket menn til tross for at de har eksistert like lenge, og hvordan kvinner har blitt plassert i situasjoner hvor deres hovedfunksjon er å være et objekt hvor de skal reflektere til menn noe som får de til å føle seg sikre på seg selv, om det måtte være å skape mannlige arvinger eller å noe å vise frem til andre menn.⁷ Ved en slags degradering har kvinner blitt «det andre kjønn» og et objekt som igjen gjør menn til subjektet og det dominante kjønn. De to kjønnene har aldri delt en lik verden, det har alltid vært et nivå av ulikhet til tross for at det eksisterte formell likhet mellom kjønnene i lover og regler.

Ifølge Beauvoir var kvinnen både innenfor og utenfor samfunnet på en og samme gang. Kvinner kunne ikke stemme og hadde ingen offisiell innflytelse på politikken til en stat, men de var, og er fremdeles, en nødvendig del av samfunnet.⁸ Kvinner var i flere land ikke ansett som borgere og dermed hadde de ikke adgang til det universelles sfære, den sfæren hvor det ble kjempet, og fremdeles i dag blir kjempet, om verdier.⁹ Dermed kunne ikke enkelte kvinner, uansett hvor innflytelsesrike, gi kvinner tilgangen til den verden menn levde i. Beauvoir påstår at kvinners vei til å endre på dette historiske mønsteret lå i en samlet stemme, og her bruker hun blant annet revolusjonen på Haiti som et eksempel hvor det undertrykte folk reiste seg mot koloniveldet.¹⁰ Utfordringen her lå i at kvinner ikke hadde en mulighet til å slutte seg sammen i en enhet gjennom å stille seg i opposisjon da de ikke hadde en fortid, historie eller religion som deres egen eller som proletariatet noen solidaritet med utspring i felles arbeid og interesser.¹¹ Kvinner levde heller ikke i nær kontakt med hverandre, men atskilt fra hverandre, og gjennom blant annet bopel, økonomiske interesser og mannens sosiale stilling var kvinner langt sterkere knyttet til menn enn de var til andre kvinner. Selv om kvinner samlet seg i en felles stemme, ville det å nekte å være det *andre* bety å gi avkall på alle fordelene som fulgte med å være i allianse med de som hadde flest fordeler i samfunnet.¹² Menn ga kvinner en materiell sikkerhet samt en beskyttelse fra den risikoen ved en frihet som overlater henne selv til å finne sine målsettinger.¹³ Altså måtte kvinner klare å

⁷ Beauvoir, «Det annet kjønn»

⁸ Beauvoir, «Det annet kjønn»

⁹ Beauvoir, «Det annet kjønn»

¹⁰ Beauvoir, «Det annet kjønn», 18

¹¹ Beauvoir, «Det annet kjønn», 18

¹² Beauvoir, «Det annet kjønn», 19

¹³ Beauvoir, «Det annet kjønn», 19

stå på egne ben i en verden som er lagd for at kvinner ikke skal klare seg i en selvstendig livsstil.

Metode

For å kunne svare på problemstillingen i denne oppgaven har jeg ansett det som nødvendig å undersøke både flere bøker og ulik historisk statistikk. Jeg har da aktivt tatt i bruk nasjonalbiblioteket sin nettside, biblioteket på Universitetet i Stavanger og Statistisk sentralbyrå sine nettsider for å få tak i alt av bøker, statistikk og andre kilder jeg har trengt.

Boken jeg har tatt mest i bruk for å både få en oversikt over kvinners liv i norsk historie og for å kunne forstå meg på utviklingen i kvinners posisjoner og muligheter i samfunnet er *Med kjønnsperspektiv på norsk historie: Fra vikingtid til 2000-årsskiftet*.¹⁴ Delkapitlene jeg har tatt i bruk er *Husmortid: 1900-1950* og *Brudd og kontinuitet: Fra 1950 til årtusenskiftet*.¹⁵ Jeg har også tatt i bruk delkapittelet *De stummes leir? 1800-1900* for å få et bedre innblikk i kvinnehistorie og den historiske bakgrunnen.¹⁶ De fleste forfatterne og redaktørene bak denne boken har både jobbet aktivt med og forsket på kjønns historie, og blant redaktørene og forfatterne finner vi Ida Blom. Blom (1931-2016) var blant annet professor i kjønns historie og redaktør for *Cappelens kvinnehistorie*.¹⁷ Dermed anså jeg det som relevant og gunstig å både lese og å ta i bruk deres verk.

For å få en bedre forståelse for profesjonshistorie og hvordan et «kvinneyrke» kan kjempe for å få profesjonsstatus har jeg også lest og tatt i bruk *Profesjonshistorier* med Rune Slagstad og Jan Messel som redaktører. Her har jeg aktivt tatt i bruk delkapittelet *Sykepleierne* skrevet av Ole Georg Moseng for å få spesifikk innsikt i hvordan sykepleiernes kamp for profesjonalisering foregikk.¹⁸ Jeg har også aktivt tatt i bruk Rannveig Dahle sine bidrag til bøkene *Kvinnens arbeid* og *Profesjonsstudier* for å bedre forstå sammenhengen mellom kvinner og profesjon.¹⁹

¹⁴ Redigert av Ida Blom og Sølvi Sogner

¹⁵ Ida Blom, Sølvi Sogner, Gro Hagemann, Kari Melby, Hilde Sandvik, og Ingvild Øye. 2005. *Med kjønnsperspektiv på norsk historie: Fra vikingtid til 2000-årsskiftet*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.

¹⁶ Skrevet av Gro Hagemann

¹⁷ Store norske leksikon. 2022. «Ida Blom.» *Store norske leksikon*. 15 Mars. Funnet April 10, 2022. https://snl.no/Ida_Blom.

¹⁸ Ole Georg Moseng. 2014. «Sykepleierne: Profesjonaliseringsstrategier og konstruksjon av et fagfelt.» I *Profesjonshistorier*, av Rune Slagstad og Jan Messel, 597-634. Oslo: Pax Forlag AS.

¹⁹ *Kvinnens arbeid* redigert av Karen Christensen og Liv Johanne Syltevik, *Profesjonsstudier* redigert av Anders Molander og Lars Inge Terum

For å få et innblikk i hvor aktive kvinner var i Norges arbeidsstyrker fra 1900-1970 har jeg tatt i bruk, og fått god hjelp fra, Statistisk sentralbyrå. Her har jeg i hovedsak brukt historisk statistikk og nærmere bestemt *Kvinnens yrkesdeltaking i Norge* av Olav Ljones, gitt ut i 1979.²⁰ Denne utgivelsen ble valgt da den svarte godt på alle spørsmålene jeg hadde når det kom til hvor aktive kvinner har vært i arbeidslivet opp gjennom historien. Utgivelsen ga meg også et godt utgangspunkt til analysen jeg vil foreta meg i denne oppgaven. Datakildene Ljones har basert utgivelsen på er fra folketellinger og arbeidskraftundersøkelser hvor folketellingene er statistikken som ga et mest detaljert bilde av sysselsettingen.²¹ Tabellene jeg har valgt å ta utgangspunkt i, da jeg anså de som mest relevante for oppgaven, er tabell 2.1 «Kvinnens arbeidsinnsats 19875-1970», tabell 2.2 «Kvinner over 15 år etter ekteskapeleg status 1875-1970» og tabell 2.3 «Yrkesprosenter for kvinner og menn 15 år og over (16 år i 1970)».²² Jeg har også valgt å komprimere tabellene og hente ut den informasjonen jeg anså som mest viktig og relevant for oppgaven da ikke all informasjon i tabellene var strengt nødvendig å ta med. I denne oppgaven blir *Kvinnens yrkesdeltaking i Norge* tatt i bruk som en primærkilde da det er denne statistikken jeg har undersøkt og tatt utgangspunkt i for å komme fram til en endelig konklusjon.

Tidligere forskning

Kjønnsforskning vokste frem på 1970-tallet da det ble satt et økende søkelys på samfunnets glemte grupper, deriblant kvinner og deres rolle i samfunnet.²³ Med publikasjoner innenfor kjønnsforskning har det blitt satt lys på utviklinger i kvinners liv opp gjennom historien, blant annet med fokus på det sosiale, økonomiske og politiske. Det har også blitt satt lys på kvinners muligheter innenfor arbeidslivet. Dette er et felt som har blitt forsket mye på og hvor det finnes mye litteratur.

Det er foretatt mye forskning rundt kvinners posisjoner og muligheter i samfunn rundt om i verden, men søkelyset i denne oppgaven ligger mer spesifikt på sammenhengen mellom profesjon og kjønn. Denne sammenhengen er et tema som har blitt forsket på av blant annet Rannveig Dahle. Dahle har bidratt til kjønnsforskning ved å blant annet sette søkelyset på

²⁰ Olav Ljones. 1979. *Kvinnens yrkesdeltaking i Norge*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.

²¹ Ljones, *Kvinnens yrkesdeltaking i Norge*

²² Ljones, *Kvinnens yrkesdeltaking i Norge*

²³ Eirinn Larsen. 2013. «Kvinne- og kjønnshistoriens fortellinger.» I *Fortalt fortid: Norsk historieskriving etter 1970*, av Jan Heiret, Teemu Ryymin og Svein Atle Skålevåg. Oslo: Pax.

hvordan kjønn spiller inn i utdanninger, yrker og profesjoner. Hun har bidratt til flere bøker og skrevet flere artikler som omtaler temaet om kjønn og profesjoner, og problematiserer gjerne sammenhengen mellom kjønn, profesjonsdannelse og profesjonsutøvelse. Dahle kombinerer altså kjønnsforskning og profesjonshistorie, og legger et godt grunnlag for videre forskning innenfor temaet.

2.2. Begrepsavklaring

I denne oppgaven vil det dukke opp et par begreper jeg anser som nødvendig å definere for at leseren skal kunne forstå hva som menes når begrepene tas i bruk. Dette gjelder da begrepene «kvinneyrke», profesjonalisering, profesjon og patriarkalsk samfunn.

Begrepet «kvinneyrke» har jeg valgt å sette i hermetegn ettersom det ikke er noen yrker som tilhører et spesifikt kjønn. Det kan derimot sies at noen yrker blir ansett som mer passende for spesifikke kjønn basert på historiske kjønnsstrukturer. «Kvinneyrker» er et sett med yrker som er basert på omsorg for andre mennesker og yrker som inkluderer å ta vare på de sårbare og de som ikke kan ta vare på seg selv i et samfunn. Dette inkluderer yrker som lærere, sosialarbeidere, fysioterapeuter, sykepleiere, osv. Man kan her også se på yrker som sekretær og telegrafist ettersom dette var ansett som yrker som ikke er fysisk krevende og hvor arbeideren ikke sitter på det som nødvendigvis er ansett som et stort ansvar eller et hovedansvar. Bredt sett er «kvinneyrker» altså omsorgsykker. Dette kan ses på i sammenheng med den tidligere forventede rollen kvinner hadde i samfunnet hvor de skulle utøve omsorg ovenfor syke, eldre, og ikke minst sine barn.

Profesjonalisering kan beskrives som en strategi for å oppnå enerett, eller monopol, for å utføre bestemte arbeidsoppgaver og er knyttet til utviklingen av kunnskap og kompetanse.²⁴ Begrepet *profesjon* vil være naturlig å definere i sammenheng med *profesjonalisering* da de er naturlig knyttet opp mot hverandre. *Profesjon* er et begrep som har blitt definert av flere personer opp gjennom historien, og er fremdeles i dag definert ulikt. Selve opprinnelsen til begrepet kan man finne i den angloamerikanske verden der ordet «profession» ble brukt om det som kan kalles frie yrker hvor det som var karakteristisk var at utøverne var betrodd til å utføre oppgaver på vegne av samfunnet.²⁵ Yrkene som etterhvert ble ansett som profesjoner

²⁴ Carina Nilstun. 2022. «Patriarkalsk.» *Store Norske Leksikon*. 3 Januar. Funnet April 1, 2022.

<https://snl.no/patriarkalsk>.

²⁵ Karen-Sofie Pettersen og Eva Simonsen. 2010. *Anerkjennelse og profesjon*. Oslo: Cappelen Damm AS.

hadde til felles en langvarig utdanning og høy status både sosialt og økonomisk.²⁶ I denne oppgaven vil *profesjon* ha en betydning som et kunnskapsbasert yrke, altså et yrke som forvalter ekspertkunnskap, og som basert på dette har blitt anerkjent som et yrke viktig nok i samfunnet til at det blir opphøyet til en *profesjon*.²⁷

Et patriarkalsk samfunn er et begrep som er nødvendig å bryte ned i flere deler. Begrepet *patriarkalsk* betyr faderlig, mannsstyrt eller gammeldags, og i dag brukes det om forhold som er styrt av menn, altså hvor menn har makt over kvinner.²⁸ Et patriarkalsk samfunn vil da være en samfunnsstruktur som er mannsdominert, noe som er gjenkjennbart i den tidligere norske samfunnsformen. Menn var det eneste kjønn som ble ansett som norske borgere i den norske grunnloven, de eneste som hadde stemmerett helt fram til 1913, de eneste som var involvert ikke kun i den politiske sfæren men i de aller fleste offentlige institusjoner, de eneste som var inkludert i det som i historien har blitt ansett som arbeidslivet, og slik fortsetter listen.²⁹ Man kan argumentere for at dette mønsteret tok slutt når det 21. århundret stod for døren, på den andre siden kan man også argumentere for at Norge fremdeles er et patriarkalsk samfunn, men ser man på 1900-tallet kjønnsstruktur vil man klart se en patriarkalsk samfunnsstruktur hvor mennene hadde full adgang til offentligheten mens kvinnene var bundet til hjemmet og hadde en svært liten, om ingen, stemme i Norges politiske avgjørelser.

3.0. Historisk bakgrunn

3.1. Kvinnehistorie

Gjennom hele den registrerte historien har kvinner vært undertrykt menn til tross for at begge kjønnene har eksistert i like lang tid, og Norge var ikke et unntak. Det var i lang tid forventet at kvinner arbeidet innenfor husets fire vegger hvor de hadde ansvar for blant annet barn, gamle, syng og matlaging, mens mennene tok seg av det som ble ansett som det ordentlige og inntektsgivende arbeidet utenfor huset. Hvor kvinner på bygda etter hvert fikk større ansvarsområde i gårdsdriften hadde de kondisjonerte kvinnene i byene ansvaret for å representere familien og mannen i den offentlige sfæren. Til tross for ulike liv og ulike roller

²⁶ Pettersen mfl., *Anerkjennelse og profesjon*, 9

²⁷ Rannveig Dahle. 2008. «Profesjon og kjønn.» I *Profesjonsstudier*, av Anders Molander og Lars Inge Terum, 216-232. Oslo: Universitetsforlaget. 220

²⁸ *Store norske leksikon*, s.v. «Patriarkalsk» av Carina Nilstun. 01.04.2022. <https://snl.no/patriarkalsk>

²⁹ Blom mfl., *Med kjønnsperspektiv på norsk historie: Fra vikingtid til 2000-årsskiftet*

spilt av kvinner opp gjennom historien har fortidens kvinner til felles at de i den paternalistiske samfunnsordningen var underordnet menn og deres sivilstatus samtidig som deres familie definerte deres rettigheter og sosiale status. Kvinners plass i samfunnet var altså ansett til å være innenfor huset.

Når år 1900 stod for dør, hadde 1800-tallets sosiale og økonomiske endringer fått frem et noe endret samfunn i Norge. Blant annet var den sosiale mobiliteten langt større, status var i langt større grad basert på egne prestasjoner og valg, og lokalsamfunnet, kirken og familien fikk en mindre betydningsfull rolle for maktutøvelse.³⁰ Disse endringene gjaldt derimot i første rekke kun for menn, og dermed var det menn som ble individer i moderne forstand.³¹ Mens mennene kunne leve mer selvstendige liv ble kvinners rettigheter og sosiale status fremdeles definert ut fra sivilstatus og familie, mer eller mindre uavhengig av hvilke kvalifikasjoner eller egenskaper kvinnen ellers måtte ha.³² Dette var til tross for et økende antall selvstendige kvinner med utdanning som krevde borgerlige rettigheter og sosial status som individer, på linje med sine mannlige standsfeller.³³ Et økende antall sterke kvinnesaksforkjempere, bestående av rettighetsbevisste middelklassekvinner, stod nå på barrikadene og kjempet for kvinners nye rettigheter.³⁴

Utover 1800-tallet begynte flere å satse på kvinnelig arbeidskraft og med det fikk kvinner flere jobbmuligheter utenfor hjemmet, men fremdeles på langt nær like mange muligheter som menn hadde. Kvinner kunne nå bevege seg ut på arbeidsmarkedet i den offentlige sektoren som blant annet lærerinner og telegrafistinner, og i forbruksvareindustrien kunne de få jobb som blant annet håndverksmedhjelpere, butikkjomfruer eller i småindustrien.³⁵ Også sykepleie og andre yrker som omhandlet å utøve omsorg for andre mennesker var en jobbmulighet kvinner hadde, og dette feltet var klart kvinnedominert.

Med adgang til arbeidsmarkedet fikk kvinner nå muligheten til å ha en stabil inntekt basert på eget arbeid, men veien til å få en utdanning kunne fremdeles være problematisk. Fram til 1882

³⁰ Gro Hagemann. 2005. «Del III: De stummes leir? 1800-1900.» I *Med kjønnsperspektiv på norsk historie: Fra vikingtid til 2000-årsskiftet*, av Ida Blom og Sølvi Sogner, 157-254. Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS. 161

³¹ Hagemann, «De stummes leir», 161

³² Hagemann, «De stummes leir», 161

³³ Hagemann, «De stummes leir», 160

³⁴ Rannveig Dahle. 2009. «Anerkjennelse, profesjonalisering og kjønn.» I *Kvinner arbeid*, av Karen Christiansen og Liv Johanne Syltevik, 179-195. Unipub. 187

³⁵ Hagemann, «De stummes leir», 194-195

hadde ikke kvinner adgang til universitetet og kvinners vei inn i academia har vært komplisert og flertydig.³⁶ Fagenes innhold og strukturelle hindringer, kulturelle og ideologiske forhold og samfunnets syn på kvinners kunnskap skapte klare hindringer i veien.³⁷ Men selv med adgang til både arbeidsmarkedet og utdanning kom kvinner kort i sine profesjonelle karrierer. Menn kunne se på hjemmet og privatlivet som en forklaring på dette da kvinnen automatisk ble den som hadde hovedansvaret for hjem og barn, selv med to arbeidende i et ekteskap.

Anna Caspari Agerholts betegnelse på det 20. århundret, «fra seier til seier», syntes å være treffende da kvinner oppnådde formell likestilling med menn på nær sagt alle samfunnsområder i løpet av århundrets første tiår.³⁸ Ikke ubetydelig var året 1913 hvor norske kvinner fikk stemmerett.³⁹ Men til tross for den rettslige likestillingen og gjennombruddet til det moderne samfunnet var det fremdeles store ulikheter mellom kjønnene hvor det komplementære kjønnsmonsteret bestod og kvinnelivet på mange måter fremdeles var «umoderne», spesielt i første halvdel av 1900-tallet.⁴⁰ Dette gjaldt blant annet i arbeidslivet, som vil bli gått nærmere inn på senere i oppgaven, og i det politiske livet hvor kun fem prosent av stortingsrepresentantene var kvinner i 1950.⁴¹ Altså var ikke politiske rettigheter nok, medborgerskapet måtte realiseres for at kvinner skulle få den samme individualismen som menn.

3.2. Sykepleie

Sykepleie var ett av yrkene kvinner kunne velge å gå til hvis de bevegde seg ut på arbeidsmarkedet. Yrket bestod, og består fremdeles i dag, av all fysisk som psykisk omsorg for syke, sårede, hjelpeløse og gamle.⁴² I dag er sykepleie en profesjon hvor kun offentlig godkjente sykepleiere kan yte den helsemessige hjelpen som måtte trengs, men slik har det ikke alltid vært.⁴³

Som tidligere nevnt har kvinner fra de eldste tider hatt omsorgsrollen i husstanden og familien hvor de har tatt seg av barn, eldre og ellers syke – sykepleie har da vært gitt av

³⁶ Dahle, «Anerkjennelse, profesjonalisering og kjønn.», 187

³⁷ Dahle, «Anerkjennelse, profesjonalisering og kjønn.», 187

³⁸ Melby, «Husmortid», 257

³⁹ Melby, «Husmortid», 257

⁴⁰ Melby, «Husmortid», 258

⁴¹ Melby, «Husmortid», 257

⁴² Marit Kirkevold. 2020. «Sykepleie.» *Store norske leksikon*. 3 Februar. Funnet April 21, 2022. <https://sml.snl.no/sykepleie>.

⁴³ *Store norske leksikon*, s.v. «Sykepleie.» av Marit Kirkevold. 21.04.2022. <https://sml.snl.no/sykepleie>

familiemedlemmer. Til dels har oppgaven også vært tillagt særlige instanser i samfunnet eller spesielle personer i lokalmiljøet.⁴⁴ Det som derimot kan kalles moderne sykepleie kan sies å ha oppstått når gangkonene forlot sykehuset og ble erstattet av kvinner med en form for utdanning.⁴⁵ Hvor gangkonene stod til rådighet og utførte enkle ordre var de nye sykepleierne som kom med tiden i bedre stand til å innfri etterspørselen etter utdannede sykepleiere i samfunnet.⁴⁶

Til tross for at det finnes spor etter sykepleiere gjennom hele den registrerte historien ble ikke den første sykepleierskolen grunnlagt før i 1836 i Tyskland av Theodor Fliedner, som ble opprinnelsen til den verdensomspennende diakonessevirsomheten som også nådde Norge.⁴⁷ Diakonessehuset ble som den første sykepleierskolen i Norge grunnlagt i 1868 i dagens Oslo.⁴⁸ I første rekke var det bondedøtre, med en variert kunnskapsbasis, som i Norge ble rekruttert til de tidligste sykepleierskolene da legene blant annet etterspurte erfaring med husarbeid, men de hadde til felles at de søkte seg til et selvstendig yrke og et faglig kvinnefelleskap.⁴⁹ I tiden var det ikke mange muligheter for kvinner til å ta del i noe liknende av det faglige kvinnefelleskapet som sykepleien nå bydde på. Med tilbudet som nå kom om en utdanning til et yrke som fra første stund hadde vært kvinnedominert kunne kvinner nå begynne å merke seg som faglig kompetente på lik linje med menn, dermed kunne de komme ett steg nærmere likestilling.

Det var, som nevnt ovenfor, en klar forskjell mellom moderne sykepleie og sykepleie i en mer generell form. Oppfatningen av den moderne sykepleien ble sett på fra to ulike synspunkter: sykepleierne selv og legene. Til tross for at sykepleie var et yrke selvstendig fra legenes arbeid var legenes utgangspunkt fra første stund å forme sykepleiernes funksjoner og roller som legenes assistent.⁵⁰ Dette stod både sammen med og i motsetning til sykepleiernes egne, profesjonelle strategier for selvstendig faglige plattformer: utvikling av kvalifikasjoner, økning av kompetanse, spesialisering, videreutdanning og hegning om sykepleiernes eksklusive status og fagets selvstendighet.⁵¹ Med det medisinske ansvaret og som forvalterne

⁴⁴ *Store norske leksikon*, s.v. «Sykepleie.» av Marit Kirkevold. 21.04.2022. <https://sml.sn.no/sykepleie>

⁴⁵ Moseng, «Sykepleierne», 605

⁴⁶ Moseng, «Sykepleierne», 605

⁴⁷ *Store norske leksikon*, s.v. «Sykepleie» av Marit Kirkevold. 21.04.2022. <https://sml.sn.no/sykepleie>

⁴⁸ *Store norske leksikon*. 2021. «Diakonessehuset i Oslo.» *Store norske leksikon*. 12. Oktober. Funnet April 21, 2022. https://sml.sn.no/Diakonissehuset_i_Oslo.

⁴⁹ Moseng, «Sykepleierne», 605

⁵⁰ Moseng, «Sykepleierne», 606

⁵¹ Moseng, «Sykepleierne», 606

av behandlingsregime betraktet legene i utgangspunktet sykepleierne som sine underdanige hjelpere, og sykepleierne aksepterte i stor grad den underordnede rollen de hadde og den dårlige behandlingen de fikk.⁵² Her kan man klart se at også som ansatt på sykehus i tiden spilte kjønn, sosial status og underordningsideologien en rolle, samt kompetanse og medisinske hierarkier.⁵³ Denne nedvurderingen gjaldt både kvinner som kategori og sykepleie som et fag i seg selv da omsorgskompetanse ble forstått som en medfødt kvinnelig egenskap og ikke en del av en kunnskapsbasert yrkeskompetanse.⁵⁴ Legenes kvinnesyn var derimot ikke spesielt, men heller innleiret i den kulturen både menn og kvinner i og utenfor helsefaget var en del av.⁵⁵ Hvor mannlighet symboliserer vitenskap, teori og tankekraft, symboliserer kvinnelighet praksis og underordningsvilje.⁵⁶

Med denne klare undertrykkelsen av sykepleiere, kan man få inntrykk av at sykepleie enda ikke ble respektert som et yrke, og definitivt ikke som en profesjon, basert på at det var et kvinnedominert fagfelt og tradisjonelt sett et «kvinneyrke». Både veien til profesjonalisering av «kvinneyrket» sykepleie og veien ut av undertrykkelse var fremdeles lang å gå på slutten av 1800-tallet og starten av 1900-tallet, til tross for at det viste seg nær sagt umulig å drive et sykehus uten kompetente sykepleiere.

4.0. Empirisk del

I dette kapittelet vil det bli presentert hvordan sykepleiere til slutt vant kampen om å profesjonalisere sykepleieryrket. Hvilke strategier de tok i bruk, hvilke utfordringer de møtte og motstanden deres vil bli presentert for å gi et dypere innblikk i hvor omfattende kampen var. Det vil også bli foretatt en analyse av statistikken presentert i *Kvinnens yrkesdeltaking i Norge*. Her vil fokuset ligge på å se og å analysere utviklingene i kvinners yrkesdeltakelse fra 1900 – 1970.

⁵² Moseng, «Sykepleierne», 607

⁵³ Moseng, «Sykepleierne», 607

⁵⁴ Dahle, «Profesjon og kjønn.», 218

⁵⁵ Dahle, «Anerkjennelse, profesjonalisering og kjønn», 187

⁵⁶ Dahle, «Anerkjennelse, profesjonalisering og kjønn», 195

4.1. Profesjonalisering og kjønn: sykepleiernes kamp om profesjonalisering

Det er flere forskjellige definisjoner av begrepet *profesjon* men felles for de fleste er kriterier om utdanning, spesialkompetanse og ulike sett med kjennetegn som avgjør om man befinner seg innenfor, eller utenfor, det å kunne kalles en profesjon.⁵⁷ For å nå en profesjonsstatus kreves blant annet lang utdanning, teoretisk og vitenskapelig basis, autorisasjon og uavhengighet.⁵⁸ Rannveig Dahle skriver at å definere og avgjøre hva som skal telle som gyldig, profesjonell kunnskap som gir anerkjennelse speiler «(...) menns forhold til hverandre så vel som kjønnete kunnskapsformer hvor kvinners kunnskap blir oversett, nedvurdert og usynliggjort.»⁵⁹ Sykepleie som et fag møtte ikke i tiden alle kriteriene som var nødvendig for å bli kategorisert som en profesjon, og for å øke de utdannede sykepleiernes status og autonomi, og for å heve yrket til en profesjon var det flere steg som måtte bli tatt. Et av de største var krav om utdanning. Karakterisert som er ikke-fag tomt for profesjonelt innhold og ansett som et yrke forankret i kvinnelig egenskap som ikke krevde utdanning hadde sykepleie en lang vei å gå.⁶⁰ Det at faglig utvikling og profesjonalisering gikk hånd i hånd er klart, og en nøkkel til begge deler var arbeidet for å etablere en statlig registerordning for godkjente sykepleiersker.⁶¹

Det vokste frem flere etableringer av organisasjoner for sykepleiersker over store deler av den vestlige verden som ledd i strategier for profesjonaliseringen.⁶² I Norge vokste organisasjonen Norsk Sykepleierforbund (NSF) fram i 1912 hvor profesjonaliseringsbestrebelsene representerte den klart tydeligste linjen av alle, til tross for å aldri gi uttrykk for at de drev profesjonskamp eller å bruke begrepet *profesjon* i beskrivelsene av sine handlinger eller politiske linjer.⁶³ NSF tok i bruk flere strategier for å kunne få sykepleie anerkjent som en profesjon, hvor eksklusivitet og monopolisering, samt faglig kontroll var to svært viktige strategier. Førstnevnte gikk ut på å skape et klart skille mellom utdannede og ikke-utdannede sykepleiere, det NSF i oppropet fra 1912 valgte å kalle «uskikkede kvinner».⁶⁴ Å skape en klar distanse mellom dem som ikke var tilstrekkelig skolert og å få en kompetanseheving for dem som var det var en kamp NSF anså som ekstremt viktig og som de gikk inn for.⁶⁵

⁵⁷ Moseng, «Sykepleierne», 616

⁵⁸ Moseng, «Sykepleierne», 616

⁵⁹ Dahle, «Anerkjennelse, profesjonalisering og kjønn», 184

⁶⁰ Dahle, «Anerkjennelse, profesjonalisering og kjønn», 188

⁶¹ Moseng, «Sykepleierne», 616

⁶² Moseng, «Sykepleierne», 617

⁶³ Moseng, «Sykepleierne», 617

⁶⁴ Moseng, «Sykepleierne», 618

⁶⁵ Moseng, «Sykepleierne», 618

Motargumentet var at sykepleierne ikke trengte lang utdanning da de var kvinner og at yrkesutøvelsen da var basert på deres naturlige, biologiske egenskaper.⁶⁶ Flere leger hevdet også at mer teoretisk utdanning ville gjøre sykepleierne «forandringsfulle og kjepphøye», og at kravstore sykepleiere kunne bli lite medgjørilige og blande seg inn i legenes faglige og diagnostiske arbeid.⁶⁷ Videre ble kunnskap ansett som en farlig, formativ kraft som kunne gi næring til opprør og kamp mot den faglige grenseoppgangen mellom medisin og sykepleie som var basert på kvinnelig underordning.⁶⁸ Likevel ønsket NSF å bedre utdanningens kvalitet. I årene rundt første verdenskrig fantes det få skoler som ga sykepleiere en god og grundig opplæring i faget med dekkende teoriundervisning og variert praksis. Blant dem som ga sykepleierne tre års utdanning var Haukeland, Ullevål og Bratsberg sykehus, men de fleste institusjoner sendte sykepleiere ut etter halvannet år med utdanning eller mindre.⁶⁹ Da både lengde og kvaliteten på en utdanning stod i nær forbindelse med spørsmålet om autorisasjon var det et hovedpoeng for NSF å bedre dette.

I 1921 ble forslaget om autorisasjon for sykepleiere tatt opp for Odelstinget og med stort flertall ble valget en utsettelse av forslaget.⁷⁰ Til tross for at loven hadde vært under forberedelse i ni år, og at det skulle ta over 20 år før den ble hentet tilbake, var ikke dette et tap for NSF, men heller en halv seier.⁷¹ NSF kunne i mellomtiden fortsette langs sine strategiske linjer med utvikling av høyverdige utdanningstilbud som grunnlag for hva slags kriterier sykepleiere skulle vurderes etter uten press fra offentlige instanser eller fra lovverk de ikke anerkjente.⁷² I 1948 ble Lov om utdanning og offentlig godkjenning av sykepleiere signert som et enstemmig vedtak.⁷³ Dette var et stort steg i riktig retning for norske sykepleiere da NSF nå hadde klart å skape det etterlengtede skillet mellom de med tilstrekkelig utdanning og de uten. Samtidig fikk de satt kravet om tre års utdanning og dermed lagt grunnlaget for at sykepleierne hadde tilstrekkelig med kunnskap for å gi den syke så god pleie som mulig. Kampen for både krav og forbedring av utdanning var vunnet. Sykepleie fikk nå offentlig autorisasjon, men ikke før i 1967 ble loven om sykepleie som

⁶⁶ Dahle, «Anerkjennelse, profesjonalisering og kjønn», 189

⁶⁷ Dahle, «Anerkjennelse, profesjonalisering og kjønn», 189

⁶⁸ Dahle, «Anerkjennelse, profesjonalisering og kjønn», 189

⁶⁹ Moseng, «Sykepleierne», 621

⁷⁰ Moseng, «Sykepleierne», 621

⁷¹ Moseng, «Sykepleierne», 621

⁷² Moseng, «Sykepleierne», 622

⁷³ Moseng, «Sykepleierne», 622

profesjon vedtatt.⁷⁴ Denne loven innebar blant annet å utvikle sykepleiens teoretiske kunnskaper samt å gi grunnlag for sykepleievitenskap.⁷⁵

Mye av grunnen for loven vedtatt i 1948 var at legene på 1930-tallet hadde endret sitt synspunkt på omfanget av sykepleiernes utdanning hvor de pekte på problemet med mangelfull opplæring.⁷⁶ Dette erstattet derimot ikke meningene om at sykepleiere måtte utdannes til å handle som medisinske assistenter og at de ikke skulle bli likeverdige med legene. En profesjons faglig innhold er i grunn kjønnsnøytralt, men helsefeltet med ansvar for medisinsk behandling og pleie- og omsorg for pasienter utfordret en slik oppfatning. Kjønn og fag har her historisk sett alltid vært sammenkoblet gjennom en klar arbeidsdeling som er organisert som et over- og underordningsfelt i et kjønnsregime.⁷⁷ Hvor en mannlig ekspert har en naturlig autoritet må kvinner langsomt og systematisk bygge opp sin troverdighet og legitimitet, og den må bekreftes av andre. Dette gjenspeiles i at det i et patriarkalsk samfunn ble skapt hindringer for kvinners adgang til yrkeslivet, og at hyppigheten i profesjonaliseringen av ulike yrker kan ha skyldtes at menn og kvinner ikke hadde lik adgang til ressurser som var nødvendige for å oppnå profesjonell status.

På bakgrunn av sykepleiernes kamp for profesjonalisering ble sykepleierne etter hvert en sterk stemme som argumenterte kraftfullt for kvinners rett til utdanning og spørsmål om likestilling – man kan si at de så kjønnskampen som en del av kunnskapskampen. Man kan se at norske sykepleiere valgte en profesjonaliseringsstrategi hvor de bevisst ikke argumenterte med sin kvinnelighet, men søkte å heve sin status ved å ta avstand fra argumenter som møtte de om at pleiearbeid var noe kvinnelig og derfor arbeid alle kvinner kunne utføre. I stedet kjempet de for lengre utdanning og en vei inn til arbeidsmarkedet som krevde like mye av dem som andre utdanninger krevde av menn. Ved å ta avstand fra sin kvinnelighet i kampen om profesjonalisering lyste de ut at kjønn er irrelevant når det kommer til et yrke, og at det er kunnskapsnivået som gjelder. Når sykepleierne til slutt vant kampen om å få sykepleieryrket profesjonalisert viste de at kvinner var like kompetente som menn og at de var et like godt tilskudd til Norges arbeidsmarked.

⁷⁴ Åshild Fause, og Anne Micaelsen. 2002. *Et fag i kamp for livet: Sykepleiefagets historie i Norge*. Bergen: Fagbokforlaget. 291

⁷⁵ Fause mfl., *Et fag i kamp for livet*, 291

⁷⁶ Moseng, «Sykepleierne», 622

⁷⁷ Dahle, «Anerkjennelse, profesjonalisering og kjønn», 187

4.2. Brudd med husmortradisjonen: statistisk undersøkelse og analyse

I Olav Ljones sin publikasjon *Kvinnens yrkesdeltaking i Norge* blir det gitt en analyse av akkurat dette temaet, kvinnens yrkesdeltakelse i Norge, hvor folketellingene har vært den viktigste informasjonskilden.⁷⁸ Ved å få en samlet historisk oversikt som den Ljones presenterer er det mulig å foreta en analyse av utviklingene på arbeidsmarkedet og mulighetene til kvinnene innenfor arbeidslivet over en lengre tidsperiode. Dermed kan man foreta en vurdering av om profesjonaliseringen av «kvinneyrker», nærmere bestemt sykepleie, faktisk spilte en rolle i å få kvinner ut av undertrykkelse i Norge, blant annet ved at de fikk økt adgang til arbeidsmarkedet. Resultatet av mine komprimeringer av Ljones sine tabeller er følgende:

Tabell 1.1: «Kvinnens arbeidsinnsats 1875-1970» (15 år og over, 16 år og over fra 1970).⁷⁹

År	1900	1910	1920	1930	1946	1950	1960	1970
Kvinner i alt	796k	826k	943k	1,049m	1,250m	1,263m	1,350m	1,461m
Yrkesaktive kvinner (lønnet)	271k	274k	296k	314k	337k	328k	321k	371k
Yrkesaktive kvinner i prosent (lønnet)	35,2%	33,2%	31,4%	29,9%	27,0%	26,0%	23,8%	25,4%

Tabell 1.2: «Kvinner over 15 år etter ekteskapelig status 1875-1970»⁸⁰

År	1900	1910	1920	1930	1946	1950	1960	1970
Kvinner i alt	796k	826k	943k	1,049m	1,250m	1,263m	1,350m	1,461m
Gifte kvinner	360k	383k	428k	476k	655k	718k	834k	923k
Gifte kvinner i prosent	46,9%	46,2%	45,4%	45,5%	52,4%	56,8%	61,8%	61,9%

⁷⁸ Ljones, *Kvinnens yrkesdeltaking i Norge*

⁷⁹ Ljones, *Kvinnens yrkesdeltaking i Norge*, 23

⁸⁰ Ljones, *Kvinnens yrkesdeltaking i Norge*, 26

Tabell 1.3: «Yrkesprosent for kvinner og menn 15 år og over (16 år i 1970)»⁸¹

År	1900	1910	1920	1930	1946	1950	1960	1970
Kvinner i alt	796k	826k	943k	1,049m	1,250m	1,263m	1,350m	1,461m
Yrkesaktive kvinner (gift)	4,6%	4,0%	2,1%	3,1%	3,9%	5,4%	9,5%	19,6%
Yrkesaktive menn (gift)	94,0%	93,9%	93,9%	93,2%	92,7%	92,4%	90,6%	83,7%

I tabell 1.1 er det nødvendig å påpeke hvem som blir regnet med under «yrkesaktive kvinner (lønnet)». Dette er kvinner som utfører inntektsgivende arbeid, altså arbeid innenfor markedet, uavhengig av sivilstatus. Tydelig er det at fram mot 1960 så synker antallet kvinner som jobber innenfor markedet til tross for en stadig økning i antall kvinner i Norge. Fra 1960 til 1970 øker derimot antallet med 2%, eller omtrent 50 000 kvinner. Denne tabellen fungerer som en generell oversikt over kvinners yrkesdeltakelse innenfor markedet.

I tabell 1.2 blir antall gifte kvinner målt. Her er det klart at antall gifte kvinner går ned fram til 1930, og så opp fram til 1970. Denne tabellen ligger tett koblet sammen med tabell 1.3 hvor man får et blikk over hvor mange gifte kvinner som var yrkesaktive. Fra 1900 – 1920 ser man at antall gifte yrkesaktive kvinner synker før det fra 1930 – 1960 øker. Fra 1960 – 1970 ser man en klar endring i tallene hvor antall gifte yrkesaktive kvinner øker med hele 10%.

Fallet av yrkesaktive kvinner, som presentert i tabell 1.1, kan skyldes det som kan kalles husmortid. Til tross for at samfunnet ble mer moderne og at kvinner fikk stadig flere rettigheter gikk ikke utviklingen mot at kvinner ble mer selvstendige og fikk flere muligheter i samfunnet, men heller det motsatte. Dette er tydelig i statistikken hvor det vises at det i 1900 var 35,2% av den kvinnelige standen i lønnet arbeid, bare 30 år senere var det 29,9%, og 60 år senere kun 23,8%. Husmortiden viser til perioden på 1900-tallet hvor norske kvinner i hovedsak arbeidet hjemme og ble definert som husmødre.⁸² Dette begrepet viser til at flere kvinner forsørget seg gjennom ekteskapet, og tok seg av de huslige syslene, mens mannen var

⁸¹ Ljones, *Kvinnens yrkesdeltaking i Norge*, 27

⁸² Melby, «Husmortid», 260

ute og utførte inntektsgivende arbeid. Dermed kan man si at kjønnsrollemønsteret i stor grad ble tillatt til å fortsette. Den mannlige forsørgerrollen bestod, og det var klart at for kvinner så hørte ikke yrke og ekteskap sammen. Dette gjenspeiles i Ljones sine statistiske innsamlinger når man sammenligner andelen gifte yrkesaktive kvinner, og andelen gifte yrkesaktive menn, og i tabell 1.2 hvor vi ser at antallet gifte kvinner stadig økte fra 1930. Derimot var tilbudene på arbeidsmarkedet flere enn tidligere for de kvinnene som trengte å arbeide for å forsørge seg selv, da unge, ugifte og enker.

Disse tabellene er, som tidligere nevnt, tett knyttet opp mot hverandre. På grunn av dette gjenspeiles tallene og mønstrene i hver tabell i de andre tabellene. Tabell 1.2 gir oss, som nevnt ovenfor, tallene på hvor mange kvinner som giftet seg og viser giftemønsteret. I tabell 1.3 ser vi hvordan dette påvirker arbeidsmarkedet da man får tall på hvor mange gifte kvinner og menn som arbeidet. Det er klart i tabellene at gifte kvinner i økende grad ble hjemme og godt under 10% av gifte kvinner var i lønnet arbeid. I 1920 var det kun 2,1% av gifte kvinner i lønnet arbeid, og det holdt seg lavt frem til bevegelsene vi ser fra 1950-tallet av. På ti år, fra 1950 til 1960, øker andelen gifte yrkesaktive kvinner med 4%, og tydeligst er økningen fra 1960 til 1970 hvor andelen øker med hele 10%, fra 9,5% til 19,6%. Det er her også interessant å se hvordan antallet yrkesaktive gifte menn faller fra 1950-1970 fra 92,4% i 1950 til 83,7% i 1970 da dette kan bety at det i enkelte hjem var kvinner som hadde forsørgerrollen. Ut fra dette kan man forstå at fra 1950 av begynte de gifte kvinnene sakte å bevege seg ut av husmorsrollen og det å være forsørget gjennom ekteskap frem til det skyter fart fra 1960 til 1970. Til tross for at andelen gifte kvinner gikk opp, som sett i tabell 1.2, gikk også andelen med gifte yrkesaktive kvinner opp, noe som representerer en begynnelse på et klart brudd med husmortradisjonen.

4.3 Profesjonaliseringens betydning for veien ut av undertrykkelse

Profesjonaliseringen av sykepleie hang, som tidligere nevnt, i stor grad sammen med kvinners rett til utdanning og spørsmål om likestilling. Den hang også sammen med det å skape respekt for et kvinneyrke. Mot en klart mannsdominert helseadministrasjon ble det kjempet for at sykepleie skulle være et selvstendig fagfelt, fri fra kjønnsdimensjonen som later til å ha påvirket det aller meste i datidens samfunn. Med offentlig autorisasjon var det håp for at kvinners posisjon i arbeidsmarkedet vill styrkes.

Til tross for at loven om sykepleie som profesjon ikke ble vedtatt før i 1967 fikk sykepleiere offentlig autorisasjon i 1948, 35 år etter Stortinget vedtok allmenn stemmerett for kvinner. Kvinneres rolle i samfunnet hadde ikke endret seg i så stor grad på disse 35 årene da kvinner til tross for flere muligheter på arbeidsmarkedet og et generelt mer fritt liv fremdeles var underordnet menn. Den generelle oppfatningen om at kvinner skulle være husmødre stod fremdeles fast i det norske samfunnet, og de kvinnene som bevegde seg ut på arbeidsmarkedet ville tjene langt mindre og ha langt færre muligheter enn menn. Sykepleie ble dermed en mulighet for kvinner til å forsørge seg selv og å stå på egne ben.

På 1960- og 1970-tallet hadde derimot kvinners situasjon endret seg betydelig ved at kvinners yrkesaktivitet økte, både gifte og ugifte. Det er usikkert og vanskelig å si om dette var en direkte konsekvens av sykepleiens offentlige autorisasjon og profesjonalisering. Det er også vanskelig å si om profesjonaliseringen hadde en direkte påvirkning på kvinners liv og deres stilling i samfunnet til tross for at andelen yrkesaktive gifte kvinner øker rundt tiden sykepleie fikk både offentlig autorisasjon og profesjonsstatus. Det er derimot ikke utenkelig at det påvirket kvinners liv indirekte. Som tidligere nevnt økte gifte kvinners yrkesdeltaking med 10% fra 1960 til 1970, og den lønngivende yrkesaktiviteten blant kvinner generelt økte med 2%. Det kan tenkes at sykepleie, som en sterkt kvinnedominert profesjon av et vitenskapsbasert fag, viste at kvinner i like stor grad som menn var kapable til å utføre en vital jobb som hadde strenge krav til kvalifikasjon. Dette kan ha bevist både ovenfor menn, og andre kvinner, at kvinner i aller høyeste grad fortjente en plass på arbeidsmarkedet og at det var mulig for kvinner å trenge inn på denne mannsdominerte arenaen.

5.0. Konklusjon

Kvinneres liv har opp gjennom tiden gått gjennom store endringer, og ikke minst var endringene fra 1800-tallet og frem til i dag. Det tradisjonelle kjønnsrollemønsteret bestod av forventninger til kvinner som i dag tilhører fortiden til. Kvinners plass i samfunnet var innenfor husets fire vegger hvor de hadde ansvaret for barn, de eldre, matlaging og syng, for å nevne noe, mens mennene skulle stå for det inntektsgivende arbeidet. Utover 1800-tallet begynte endringer å komme hvor det ble satt fokus på individet, men disse endringene gjaldt i første rekke kun menn mens kvinnenes rettigheter og sosiale status og rettigheter ble definert ut fra sivilstatus og familie. Slike endringer satt ikke rett hos samtidens kvinnesaksforkjempere og en sterk stemme vokste for å kjempe for nye rettigheter for

kvinner. Stemmene syntes å være høye nok da kvinner på slutten av 1800-tallet fikk økt adgang til arbeidsmarkedet, tilgang til universitet og videre inn i 1900-tallet stadig flere rettigheter og det man kan kalle en formell likestilling. Til tross for dette stod fremdeles det komplementære kjønnsmonsteret, og kvinner som bevegde seg ut på arbeidsmarkedet kom kort i sine profesjonelle karrierer. En gruppe som kjempet for sine rettigheter på arbeidsmarkedet var sykepleierne.

Sykepleie var et klart kvinne-dominert felt, og det man kan kalle et «kvinneyrke», hvor de stod opp mot en mannsdominert helseadministrasjon som anså sykepleierne som sine underdanige hjelpere. Det var altså en klar undertrykkelse av sykepleierne på arbeidsteden, likt som det var en klar undertrykkelse av kvinner i Norges samfunn. Sykepleierne kjempet for å komme seg ut av denne undertrykkelsen og for å få den respekt som de mente yrket og de selv fortjente. Kampen om profesjonalisering var lang og krevende, og i begynnelsen møtte ikke sykepleie som et fag de kriteriene som var nødvendige for å bli kategorisert som en profesjon. Organisasjonen Norsk Sykepleierforbund (NSF) vokste frem i 1912 hvor de kjempet for en profesjonalisering av yrket og de kriteriene de måtte møte for å gjøre dette mulig. Ikke før i 1948 fikk sykepleie offentlig autorisasjon og krav om utdanning, og ikke før i 1967 kom loven om sykepleie som profesjon. Sykepleiere hadde nå klart å kjempe seg veien inn til en klart mannsdominert arena.

Sykepleiernes kamp for profesjonalisering utviklet seg til å bli en sterk stemme som argumenterte kraftfullt for kvinners rett til utdanning og spørsmål om likestilling uten at de argumenterte for profesjonalisering med sin kvinnelighet. De valgte heller å ta avstand fra kjønnsdimensjonen og argumenterte for at tilstrekkelig utdanning var nødvendig for å få kvalifiserte sykepleiere i arbeid. Man kan få et innblikk i hvor mye profesjonaliseringen av dette «kvinneyrket» betydde for kvinners adgang til arbeidsmarkedet og vei ut av undertrykkelse ved å se på Ljones sin statistikk i *Kvinnens yrkesdeltaking i Norge*.

På 1900-tallet utviklet samfunnet seg til å bli stadig mer moderne og kvinner fikk stadig flere rettigheter. Det er derfor ikke uvanlig å tenke at kvinner raskt fikk den friheten de har i dag. Slik var det derimot ikke da det gamle kjønnsmonsteret bestod helt til siste halvdel av 1900-tallet. Frem til 1950 var Norge i en husmortid hvor kvinner ble forsørget gjennom ekteskapet, mens mennene var ute og arbeidet. Dette er synlig når man ser på antall yrkesaktive gifte kvinner sammenlignet med antall yrkesaktive menn i tabell 1.3, hvor yrkesaktive gifte kvinner

ligger på under 10% helt frem til 1970 mens yrkesaktive gifte menn holder seg stødig på over 90% frem til 1970. Altså var ikke ekteskap og yrke forenelig for kvinner, men for de ugifte var arbeidsmarkedet langt mer tilgjengelig enn tidligere. Endringene som kom fra 1950-1970 gjør det klart at gifte kvinner sakte begynte å bevege seg ut av husmorsrollen. Som vist i tabell 1.3 øker andelen gifte yrkesaktive kvinner med 4% fra 1950-1960 og med hele 10% fra 1960-1970, og sett sammen med den økende andelen gifte kvinner, vist i tabell 1.2, representerte dette begynnelsen på bruddet med husmortradisjonen.

Det er vanskelig å si om dette bruddet var en direkte konsekvens av den offentlige autorisasjonen og profesjonaliseringen av sykepleie til tross for at bruddet ligger til tiden hvor disse utviklingene innenfor sykepleie tok sted. Det er også vanskelig å si om profesjonaliseringen spilte inn på kvinners liv på en annen direkte måte, men ved å vende øyet mot eventuelle indirekte konsekvenser kan man få et bilde av at det kan bidratt til å åpne dører for kvinner.

Som nevnt innledningsvis, og som vist til gjennom oppgaven, har fortidens kvinner kjempet hardt og lenge for økt inkludering og for å komme seg ut av undertrykkelse i Norges patriarkalske samfunn. Man kan ikke si for sikkert at profesjonaliseringen av sykepleie alene bidro stort til veien ut av undertrykkelse, men som tidligere nevnt stod ikke sykepleie alene som et «kvinneyrke» som ble profesjonalisert mot slutten av 1900-tallet. Ved at et «kvinneyrke» ble profesjonalisert var det klart at kvinner var kapable til å utføre en jobb med strenge krav til kvalifikasjon og de beviste også at de var like kapable som menn til å utføre inntektsgivende arbeid og til å bidra på arbeidsmarkedet. Sett for seg selv var det symbolsk viktige seiere da kvinnedominerte yrker vant over mannsdominerte administrasjoner, som sykepleiens historie viser, men det førte ikke med seg direkte store endringer. Sett i den store sammenhengen om likestilling og veien ut av undertrykkelse derimot, hjalp det godt på veien. Det førte med seg en økt respekt ovenfor kvinner, spesielt de i yrkene, og dermed økt inkludering i arbeidsmarkedet og samfunnet.

Qvam argumenterte for kvinners stemmerett da han i 1895 sa «Vi er et lidet Folk, vi har ikke Raad til at gjøre os mindre, end vi er (...)». Med en formell likestilling mellom kjønnene ble Norge et større land, men også enda større når kvinner fikk bidra på arbeidsmarkedet.

Litteraturliste

- Beauvoir, Simone de. 1973. *Det annet kjønn*. Pax .
- Blom, Ida, Sølvi Sogner, Gro Hagemann, Kari Melby, Hilde Sandvik, og Ingvild Øye. 2005. *Med kjønnsperspektiv på norsk historie: Fra vikingtid til 2000-årsskiftet*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Dahle, Rannveig. 2009. «Anerkjennelse, profesjonalisering og kjønn .» I *Kvinnens arbeid*, av Karen Christiansen og Liv Johanne Syltevik, 179-195. Unipub .
- Dahle, Rannveig. 2008. «Profesjon og kjønn.» I *Profesjonsstudier*, av Anders Molander og Lars Inge Terum, 216-232. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fause, Åshild, og Anne Micaelsen. 2002. *Et fag i kamp for livet: Sykepleiefagets historie i Norge*. Bergen: Fagbokforlaget.
- FN-sambandet. 2022. «Likestilling mellom kjønnene.» *FN-sambandet*. 9 Februar. Funnet April 10, 2022. <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal/likestilling-mellom-kjoennene>.
- Hagemann, Gro. 2005. «Del III: De stummes leir? 1800-1900.» I *Med kjønnsperspektiv på norsk historie: Fra vikingtid til 2000-årsskiftet*, av Ida Blom og Sølvi Sogner, 157-254. Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS.
- Kirkevold, Marit. 2020. «Sykepleie.» *Store norske leksikon*. 3 Februar. Funnet April 21, 2022. <https://sml.snl.no/sykepleie>.
- Larsen, Eirinn. 2013. «Kvinne- og kjønnshistoriens fortellinger.» I *Fortalt fortid: Norsk historieskriving etter 1970*, av Jan Heiret, Teemu Ryymin og Svein Atle Skålevåg. Oslo: Pax.
- Melby, Kari. 2005. «Del IV: Husmortid. 1900-1950.» I *Med kjønnsperspektiv på norsk historie: Fra vikingtid til 2000-årsskiftet*, av Ida Blom og Sølvi Sogner, 255-332. Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS.
- Moseng, Ole Georg. 2014. «Sykepleierne: Profesjonaliseringsstrategier og konstruksjon av et fagfelt.» I *Profesjonshistorier*, av Rune Slagstad og Jan Messel, 597-634. Oslo: Pax Forlag AS.
- Nilstun, Carina. 2022. «Patriarkalsk.» *Store Norske Leksikon* . 3 Januar. Funnet April 1, 2022. <https://snl.no/patriarkalsk>.
- Pettersen, Karen-Sofie, og Eva Simonsen. 2010. *Anerkjennelse og profesjon*. Oslo: Cappelen Damm AS.

Statistisk sentralbyrå. u.d. «Fakta om likestilling.» *Statistisk sentralbyrå*. Funnet April 10, 2022. <https://www.ssb.no/befolkning/faktaside/likestilling>.

Store norske leksikon. 2021. «Diakonessehuset i Oslo.» *Store norske leksikon*. 12 Oktober. Funnet April 21, 2022. https://snl.no/Diakonissehuset_i_Oslo.

—. 2022. «Ida Blom.» *Store norske leksikon*. 15 Mars. Funnet April 10, 2022. https://snl.no/Ida_Blom.

—. 2021. «Profesjonalisere.» *Store norske leksikon*. 27 April. Funnet April 1, 2022. <https://snl.no/profesjonalisere>.

Kilder

Ljones, Olav. 1979. *Kvinnens yrkesdeltaking i Norge*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.